

Een temperamentvolle man

Toon Loogman
Slotenaar in Badhoevedorp
1914 - 1982

Het is zoals wij zeggen dat het is...

(uit: Esther Jansma, Alles is Nieuw)

Schrijver: Jan Loogman

Omslagfoto: Toon Loogman ca. 1955

ISBN: 9789402135947

© Jan Loogman

Inhoud

1	Het jaar van den opgang	7
2	Mijn vader.....	10
3	Van de andere kant van het Haarlemmermeer	14
4	In de Lutkemeer	16
5	Sterk op de korte baan	20
6	Een flierefluiter die vroeg sterft.....	24
7	Een kruidenierszaak en een weduwnaar.....	30
8	Broer neemt een schillenwijk	33
9	Een uithuizige jongeman	38
10	Van Sloten naar Badhoevedorp.....	45
11	Toekomstdromen	48
12	Gewoon doorleven.....	51
13	24 Mei 1945, een huwelijk.....	63
14	Daar zal de schillenboer wezen	67
15	Man van de vereniging.....	76
16	De motor van de toneelgroep	80
17	De Pancratijs-avonden.....	94
18	Uithuizig en aanwezig.....	99
19	Temperamentvol	110
20	Verandering binnen de toneelgroep	120
21	Verandering binnen de sportvereniging.....	128
22	Verandering binnen het werk.....	136
23	Het keerpunt.....	148
24	Besluit, mijn vader	157
	Verantwoording.....	160
	Bronnen	162
	Over de schrijver	165

1 Het jaar van den opgang

De secretaris draait een vel in zijn typemachine. Straks, als hij zijn tekst getikt heeft, zal hij het in de stencilmachine haken, de machine starten en een aantal kopieën draaien. Hij is van plan het oranje papier te gebruiken, dat hij vanochtend speciaal uit zijn kast met schoolspullen tevoorschijn heeft gehaald.

Wanneer het vel in de machine zit, schikt hij de papieren op zijn bureau. Hoe zal hij zijn brief aan de leden beginnen? Het liefst wil hij ook iets opnemen over de huwelijksaankondiging die hij van de week ontvangen heeft. Hij trekt de machine iets dichter naar zich toe. Dan begint hij te tikken, hij heeft zijn toon gevonden:

“Wij zijn vervuld van een innige diepe vreugde bij de wedergeboorte van onze vrijheid en ons recht.”

Het is 5 mei 1945, de capitulatie door de Duitsers is in het westen van Nederland een feit. “Natuurlijk is er nog geen plaats voor een klaterende uitbundige vreugde”, schrijft de secretaris. “Daarvoor hebben wij Nederlanders te veel meegemaakt en wie het leed niet aan den lijve ondervonden heeft, voelt toch als goed Vaderlander mede met anderen die de bittere beker maar al te wel geproefd hebben. Een innige dankbaarheid vervult ons hart jegens God die in de diepste nood uitkomst en redding bracht. Die ons in de verschrikkelijke strijd voor veel behoed heeft.”

De stoffelijke nood is achter de rug, maar ook “zoveel geestelijke waarden en culturele goederen” zullen terugkomen.

In dit kader wordt de secretaris praktisch. Zijn brief is immers gericht aan de leden van een voetbalvereniging, al is het dan een rooms-katholieke. Hij vraagt aandacht voor een aantal punten: de training zal spoedig worden hervat en er wordt een donateursactie ingezet. Er zullen leden terugkeren uit het buitenland, schrijft hij eufemistisch, doelend op de terugkeer naar huis van mannen die in Duitsland te werk waren gesteld.

“Wij zullen ons best doen voor een spontane wederopname in onze vriendenkring.”

Nu pakt hij de huwelijksaankondiging op, leest hem nog eens door, legt hem weer neer en tikt verder: “Onze penningmeester Antoon Loogman zal binnenkort in het huwelijk treden. Onze hartelijke gelukwensen aan bruidje en bruidegom. Als hij een even uitmuntend echtgenoot is als penningmeester, zal zijn jonge vrouw zeker geen reden tot klagen hebben.”

De secretaris sluit af met zijn initialen: B.S. Daarna draait hij het vel nog eens terug en plaatst boven de brief de datering: “Den 5e mei van het Jaar van den Opgang.”

Straks zal hij het vel in de stencilmachine plaatsen, de brief op het oranje papier uitdraaien en daarna wil hij op zijn fiets stappen, door Badhoevedorp en Sloten rijden, daarna de Sloterpolders in. Hij wil de brief zelf bij de leden bezorgen, dat past bij het gevoel van vreugde dat hij heeft beschreven.

Of zij nu de brief persoonlijk van de secretaris aannemen of hem later bij hun deur oprapen, de ontvangers van de brief weten dat deze komt van Ben Sol, secretaris van de rooms-katholieke voetbalvereniging Sint Pancratius te Sloten, bij Amsterdam, en ook hoofdonderwijzer op de Slotense dorpschool. Wanneer zij het bericht over het voorgenomen huwelijk lezen, zullen de meeste van hen zich realiseren dat het bruidje met wie de penningmeester in het huwelijk gaat treden, een nichtje van Ben is. In de katholieke gemeenschap binnen het dorp Sloten en de aangrenzende Badhoevebuurt kennen de mensen elkaar wel, zeker als zij lid zijn van Sint Pancratius.

Sol is niet het enige bestuurslid van Pancratius dat meteen na de bevrijding van Nederland in de pen klimt. Wim Voorvaart, die graag “mijnheer Voorvaart” wordt genoemd, bewaart goede herinneringen aan de voorstellingen van de toneelafdeling van de voetbalvereniging. Vanaf 1939 is er geen optreden meer geweest. Te veel clubleden waren voortdurend afwezig vanwege

de algemene mobilisatie die op 28 augustus 1939 in Nederland werd uitgeroepen, met het oog op de oorlogsdreiging. De toneelafdeling kon geen behoorlijke groep meer op de been brengen. Ook in de later volgende oorlogsjaren is niet gespeeld. Nu Nederland bevrijd is van de Duitse bezetting wil Voorvaart de toneelclub nieuw leven inblazen. Bij de laatste voorstellingen voor de oorlog trad hij op als regisseur en dat is hem goed bevallen. Hij stuurt een oproep uit naar de mannen die voor de oorlog meespeelden. Hij heeft succes: veel van de vroegere leden geven gehoor aan de oproep. Omdat de toneelgroep - anders dan vóór de oorlog - nu ook openstaat voor vrouwen, melden zich ook dames aan.

Al in oktober brengt de groep een voorstelling: *Er loopt een streepje door*. Deze klucht werd voor de oorlog al eens opgevoerd en wordt nu nog eens in een volledige mannenbezetting gespeeld. Maar nog in dezelfde maand volgt het eerste stuk in gemengde bezetting: *Polly Perkins* op het podium van de grote zaal van De Waterwolf in Badhoevedorp.

Polly, een jonge, knappe weduwe, heeft tijdens een bootreis kennis gemaakt met een vriendelijke, oudere heer, die - naar later blijkt - verliefd op haar was. Zij hoort dit pas na zijn dood, met het bericht dat hij zijn grote vermogen heeft nagelaten aan zijn neef, onder voorwaarde dat deze trouwt met Polly. De twee huwelijkskandidaten zijn niet bepaald enthousiast maar toch wel nieuwsgierig naar elkaar. Polly smeedt een sluw plannetje om die neef eens aan de tand te voelen.

Volgens de bespreking van *Polly Perkins* in de *Badhoeve Courant* staat de toneelgroep drie avonden achtereen voor een "keivolle" zaal. De recensent vindt de avond geslaagd, maar het opgevoerde stuk "wel iets te zwaar voor de uitvoerenden." Eén acteur krijgt echter de hoogste lof: Antoon Loogman vertolkt de rol van Robert Gilmour, de neef, "op meesterlijke wijze."

2 Mijn vader

De man die na de opvoering van *Polly Perkins* de meeste lof ontving, was mijn vader, Antoon Loogman. In Sloten en Badhoevedorp werd hij meestal Toon genoemd. Zijn succesrijke optreden zou nog door vele andere worden gevolgd. Het succes verbaasde hem ogenschijnlijk niet. Wanneer hij mij of één van mijn zussen of broers later ergens op afstuurde, zei hij dikwijls “Je bent er een van Loogman”, een magische formule waarin doorklonk dat een Loogman wel iets voorstelde. Wanneer mijn vader geprezen werd vanwege zijn toneelprestaties, gedroeg hij zich daar ook naar. Hij was er een van Loogman, dus het was logisch dat hij de hoofdrol speelde en er iets bijzonders van maakte.

“Wat kon jouw vader toneelspelen”, kon mij nog jaren na zijn betrekkelijk vroege dood gezegd worden. Bij zo’n lofprijzing voelde ik me ongemakkelijk. Er was ook wel het een en ander over zijn gedrag te zeggen, dat hem niet tot eer strekte.

Hij overleed op 1 juni 1982. Het was onverwacht, al was hij in de jaren daarvoor ziek geweest. Maar de oncoloog had hem genezen verklaard, zijn haar was weer gaan groeien. Dat het dun bleef, schreven we toe aan zijn leeftijd. Hij was op kerstavond 67 jaar geworden. Er lag nog een toekomst voor hem.

Ik kreeg het bericht op mijn werk. Ik werkte in die tijd in Amsterdam West. Binnen een half uur was ik in Badhoevedorp. In de kleine huiskamer waren al mijn tien zussen en broers aanwezig. Ik kreeg koffie. “Papa ligt boven”, werd er gezegd, maar ik bleef zitten. Mijn moeder liep rond en zei alsmaar “De koning is dood, de heerser is gestorven.” De dokter was al geweest, de doodsoorzaak was een hartstilstand. Misschien heeft zijn hart te veel inspanning moeten verrichten, zeiden we tegen elkaar. Chemokuren vergen veel van je lichaam. En het hart, dat is daar toch de motor van.

Een paar dagen later lag hij in het rouwcentrum in Hoofddorp, een strakke ruimte waar bezoekers afscheid van hem konden nemen. Jan Kager, de voorzitter van Sint Pancratius, roemde mijn vaders verdiensten voor de club. Later schreef hij het In Memoriam in het verenigingsblad: “Terwijl wij meenden te mogen constateren dat het goed ging, sloeg het noodlot toe. Plotseling werden wij stil, Toon Loogman, gedurende vele, vele jaren stuwende kracht van ‘zijn’ Pancratius, was niet meer. Als penningmeester en vooral als motor achter de destijds florerende toneelafdeling was hij vele jaren de verpersoonlijking van de vereniging. Hij verzette bergen werk en was er als het nodig was, en dat was erg vaak. Het is moeilijk te wennen aan de gedachte dat Toon er niet meer is. Er niet meer is, met zijn altijd pakkende verhalen over de 50-jarige historie van Pancratius.” Het stukje sloot af met de woorden: “Toon Loogman rust in vrede.” In Hoofddorp, in het rouwcentrum, zei Kager hetzelfde. Hoorde ik een van mijn zussen huilen? Ik hilde niet, ik hoefde zelfs geen tranen terug te dringen.

Mijn beeld van mijn vader is lang bepaald door angst en afkeuring. Ik herinner me een zaterdagavond, vroeger de enige avond in de week dat hij thuisbleef. Ik ben een jaar of acht, negen. De kleintjes zijn naar bed gebracht, de grote kinderen wachten op de uitzending van Tierelantijnen, die om acht uur zal beginnen. Papa zit te dutten in zijn luie stoel naast de kachel in de voorkamer. Ik loop tussen mijn zussen door en houd met een badmintonracket een shuttle hoog. Het gaat lang niet slecht. Als ik niet te hard sla en de shuttle gewoon op de snaren laat veren, kan ik hem lang in de lucht houden. Af en toe geef ik hem toch meer vaart dan ik wil en dan moet ik met een snelle beweging de shuttle opvangen, nog juist voor hij buiten mijn bereik is. De voorkamer is verboden gebied, maar ik ga er toch in, het is er lekker leeg, op mijn slapende vader na. Hop, daar veert de shuttle, en hop, daar vang ik hem weer. Iets te hard sla ik en snel

beweeg ik de racket. Het ding mag niet op de grond komen. Met een uithaal weet ik dit te voorkomen, maar opnieuw sla ik de shuttle te ver, nu in de richting van mijn vader. Ik reik, raak de shuttle nog net op tijd. Hij vliegt omhoog en komt onverwacht op Papa's hoofd terecht, mijn racket is net te laat en raakt ook zijn hoofd. Het geeft een flinke klap. Sneller dan ik geweest ben, vliegt hij overeind en slaat mij links en rechts voor mijn hoofd. "Lelijke lummel", hoor ik. Ik vlucht naar de achterkamer, mijn vader achter mij aan. Ik sla mijn armen over mijn hoofd, er komen geen slagen meer, ik hoor mijn moeder. Zij stuurt mij naar boven.

Daar lig ik even later naast mijn al slapende broertjes. Ik hoor hoe beneden de deur naar de trap open gaat. De trap kraakt. Ik weet wie er naar boven komt. Wanneer Papa 's avonds boos uitgevallen is, gaat hij vaak meteen daarna naar bed. Maar hij loopt voorbij het slaapkamertje waar het grote bed staat. Hij komt mijn kant uit. De klink van de deur beweegt, in de opening zie ik hem, het ganglicht achter zich. Zijn gezicht is vertrokken, hij sist. Dan sluit hij de deur. Heb ik het goed verstaan? Het is een aankondiging geweest. "Ik vermoord je nog eens", heeft hij gezegd.

Mijn vader heeft me laten sidderen, die zaterdagavond. Van angst heb ik niet in de slaapkamer durven blijven, ik ben door de openslaande deuren naar het platje aan de achterkant van ons huis gegaan en ben langs de regenpijp naar beneden geklommen. Ik zocht bescherming tegen zijn woede. Ook op andere momenten kon hij kwaad uitvallen. De ongeremdheid waarmee hij zijn onvoorspelbaar lijkende aanvallen van boosheid binnen ons gezin uitleefde, heb ik hem lang kwalijk genomen. In 1982 wilde ik niet om zijn dood huilen. In de jaren daarna kwamen soms - staand aan de rand van een voetbalveld, op een podium voor een zaal, zingend met anderen, lachend met mijn eigen kinderen - fijne herinneringen op, die niet pasten in het beeld dat ik van hem bewaarde.

In augustus 2014 besluit ik de toneelplakboeken van mijn vader eens goed door te nemen en een aantal mensen te interviewen die hem als toneelspeler hebben meegemaakt. Mijn voornemen is om te schrijven over zijn loopbaan als amateurtoneelspeler. Gaandeweg merk ik dat mijn aandacht verschuift. In de gesprekken over mijn vader als toneelspeler blijkt het mij te gaan om de man die hij is geweest. Ik vind een nieuw beeld van hem, een dat ook ruimte biedt voor de fijne herinneringen.

Als ik hemzelf zou vragen wat voor man hij nu eigenlijk is geweest, zou hij misschien het vertrouwde antwoord geven. Hij was er een van Loogman. Wat bedoelde hij eigenlijk wanneer hij die formule uitsprak? Wat voor man wilde hij zijn en beantwoordde hij zelf wel aan de maatstaf die hij neerlegde als hij zijn bezwering of aanmoediging uitsprak?

In dit boek geef ik een beeld van het leven van mijn vader, waarbij ik terug ga naar de tijd van zijn grootvader en vader. Dat bleek nuttig om de vaste bezweringsformule te begrijpen. Ik beschrijf verder hoe hij opgroeide en volwassen werd, hoe hij werkte als schillenman, actief was als bestuurslid van de sportvereniging Sint Pancratius en succes beleefde als amateur-toneelspeler. Ook beschrijf ik hem als vader van ons grote gezin. Mijn levensbeschrijving is niet volledig, ik laat hem niet eindigen bij zijn betrekkelijk vroege dood, maar al eerder. Aan het einde van de zestiger jaren van de vorige eeuw veranderde mijn vader van beroep, hij begon de groentezaak die hij lang had nagestreefd, hij stapte op als bestuurslid van de voetbalvereniging, hij hield op toneel te spelen. Daarna was zijn leven zoals hij het wilde hebben, er deden zich geen spectaculaire veranderingen meer voor. Om duidelijk te kunnen maken wie hij geweest is, heb ik de periode na dit keerpunt niet nodig. Maar wel de tijd vóór zijn geboorte. Toen is de norm bepaald die mijn vader bedoelde als hij zei: “Je bent er een van Loogman.”

3 Van de andere kant van het Haarlemmermeer

De keivolle zaal waar Toon Loogman, mijn vader, in het najaar van 1945 zoveel succes heeft, is die van bioscoop-schouwburg Vanouds de Waterwolf. Toen fouragehandelaar Van Willigen tien jaar eerder een geschikte naam zocht voor de zaal die hij in zijn omgebouwde hooi- en stroschuur opende, koos hij voor een verwijzing naar de geschiedenis.

Het Haarlemmermeer was in de loop van de jaren door overstromingen samengevloeid met de andere meren tussen Amsterdam, Leiden en Haarlem, het Leidsemeer, het Oude Meer, het Spieringmeer, het Lutkemeer en andere kleinere meren. Het water had het tussenliggende land als een ware wolf opgevreten en vormde een bedreiging voor het omliggende gebied. “Groote Plas, groote Plas! / 'k Wou je leeggemalen was / Want je knabbelt, alle jaren / Aan mijn weiland met je baren”, dichtte Nicolaas Beets omstreeks 1840. Hij wist hoe gevaarlijk het meer bij slecht weer kon zijn voor opvarenden van vracht- en vissersschepen. Allicht kende hij de geschiedenis van de Dordtse schipper Johannes Pel die in maart 1820 in een heftige storm op het meer schipbreuk had geleden. Pel zou met vrouw en knecht verdrongen zijn, als niet vijf mannen uit Alkemade en Leimuiden moedig hadden ingegrepen. Beets kan in de *Staatscourant* over hen hebben gelezen, toen de vijf vanwege hun daad namens Koning Willem van de plaatselijke schout een gratificatie ontvingen. Onder de vijf waren Jan Loogman en Willem Loogman Janszoon.

Zeker heeft Beets geweten van de stormen van 1836. Toen bedreigde het meer het land in de omgeving van zijn domineeswoning in Heemstede, en Beets kan in het *Gedenkboek van den orkaan in November 1836 en van den daarop gevolgden Kers-storm* gelezen hebben hoeveel dreigender de situatie op andere plaatsen was geweest. In het poldergebied tussen Sloten

en Amsterdam zette het wild geworden water 2300 bunder grond onder water en beroofde vele mensen “die in het warmoezieren (= groente telen) hun bestaan vonden, in één ogenblik van alles.” Na deze zuidwesterstorm was op kerstdag een noordooster gevolgd die het Haarlemmermeer aan de andere kant had opgestuwd, in de richting van de Kaag, Rijkswetering, Alkemade en Leiden. Nu leden de boeren in dit gebied grote schade. Gegevens over individueel getroffenen noemt het Gedenkboek niet, en Beets kon daar dus niet van weten. Maar misschien heeft hij zich afgevraagd welke gevolgen de vijf redders van schipper Pel van de stormen hadden ondervonden. Ongetwijfeld werd veeboer Pieter Janszoon Loogman, zoon van de in 1820 onderscheiden Jan, erdoor getroffen. Pieter Janszoon zal zijn oudste zoon Pieter, die een paar jaar na de hevige stormen, in 1840, wordt geboren, erover hebben verteld.

Met instemming zal Pieter Janszoon Loogman hebben gehoord over de plannen tot drooglegging van het Haarlemmermeer. De waterwolf moest worden bedwongen. Plannen tot drooglegging waren eerder geopperd, maar het verschil met eerdere gelegenheden is dat er nu besluiten worden genomen, die bovendien tot uitvoering komen. Ook Beets is blij. “Nu wordt de Slokop opgeslokt / Nu raakt zijn rijk ten ende / Nu ligt de grove waterreus / Zieltogend op zijn brede neus, / En jammert van ellende”, kan hij enkele jaren later dichten. Op 1 juli 1852 ligt het Haarlemmermeer droog.

Net als Beets kon Pieter Janszoon tevreden zijn over de drooglegging van het grote meer. Hij zal zich niet hebben bekommerd om de kleine uitstulping van het grote meer aan de andere kant van het Haarlemmermeer. De ringvaart was zo gegraven dat deze uitstulping, het Lutkemeer in de gemeente Sloten, buiten de drooglegging bleef. Pieter Janszoon heeft er misschien niet eens van geweten.

4 In de Lutkemeer

Rekenen we de notulist niet mee, dan zijn er op 18 april 1874 drie aanwezigen in de vergadering in het deftige pand aan de Herengracht in Amsterdam. De eerste is de gastheer, Jonkheer Jan Willem Hendrik Rutgers van Rozenburg, een kleine geblokte man, met een breed voorhoofd, en sterke schouders. Zijn ogen blinken en stellen zijn gasten niet op hun gemak, evenmin als zijn steeds fel uitgesproken woorden. De tweede aanwezige is de oudere broer van Jan Willem, Louis Rutgers van Rozenburg. Pieter Loogman, de derde man in de kamer, is blij dat Louis de vergadering leidt. Hij ergert zich aan de schimpscheuten van de jongste van Rozenburg die afgeeft op de overheid, alsof hij niet zelf jarenlang deel heeft uitgemaakt van de vergadering van de Staten-Generaal. “Dat het niet mogelijk is een polderbestuur uit louter familieleden te laten bestaan”, zegt Jonkheer Jan Willem. “En wat nu als er geen andere eigenaren zijn dan familieleden? Daar hebben de scherpstijpers niet over nagedacht!” Louis sust zijn broer. Hij is tevreden over de gang van zaken in hun polder. De broers hebben in 1863 het Lutkemeer van het Rijk gekocht en hebben in de drooglegging geïnvesteerd. Een investering die zal gaan lonen, merkt Louis op. De drooglegging werd al op 15 maart 1865 gerealiseerd. De verkoop van de bovenste veenlaag als turf heeft een eerste opbrengst opgeleverd en nog in 1865 is de grond ingezaaid met koolzaad. Dat heeft goed geholpen bij het rijp maken van de grond voor de landbouw. Intussen ligt er een weg door de polder met vijf flinke boerderijen erlangs. Goed, er zijn wat formele problemen geweest. De wet stond nu eenmaal niet toe dat een polderbestuur uit slechts twee personen bestaat, die bovendien directe familie van elkaar zijn. Aan de andere kant kunnen volgens de wet slechts grondeigenaren tot het polderbestuur worden toegelaten. Dankzij de invloed van Jan Willem heeft de rijksoverheid tijdelijk toch de regels aangepast

en geaccepteerd dat zij getweeën het polderbestuur vormden. En nu kan Louis zijn broer de oplossing presenteren. In het notulenboek laat hij aantekenen "dat hij een gedeelte zijner gronden in den polder onlangs verkocht heeft aan de heer P. Loogman waardoor den plaats in het bestuur (...) nu ingenomen kan worden." Pieter knikt tevreden wanneer deze aantekening wordt gemaakt en laat weten graag een plek in het polderbestuur te aanvaarden.

Pieter die de grootvader van mijn vader zou worden, heeft in 1868 als 28-jarige de veeboerderij van zijn vader in Alkemade verlaten. Samen met zijn bruid Johanna van den Enden is hij naar de pas drooggelegde Haarlemmermeerpolder getrokken. Daar is het paar getrouwd en Pieter kan er naar mogelijkheden hebben gezocht zonder deze te vinden. In elk geval trekt het echtpaar door naar de nieuwe Lutkemeerpolder. Hier, in de gemeente Sloten, brengt Johanna laat in 1868 hun eerste kind ter wereld. De grond in de nieuwe polder zal in deze beginjaren nog niet duur geweest zijn. In 1874 wordt Pieter grondeigenaar. De heren Rutgers van Rozenburg zijn blij dat een nieuwe grondeigenaar tot het polderbestuur kan toetreden. De problemen rond de bestuursamenstelling zijn achter de rug.

Pieter combineert aan de Lutkemeerweg landbouw en veeteelt. In zijn gezin wordt het ene na het andere kind geboren. Bij de geboorte van het dertiende kind, op 24 mei 1882, overlijdt Johanna. Pieter zal nog tweemaal trouwen en nog zevenmaal vader worden. Van zijn twintig kinderen sterven er vijf bij - of kort na de geboorte. Eens per jaar trekt Pieter naar de vergadering van het polderbestuur. Of hij veel invloed heeft op de beslissingen over bemaling, onderhoud en verpachting, valt niet uit te maken. Wel heeft hij een actieve rol in het bestuur. De heren Rutgers van Rozenburg wonen in Amsterdam aan de Herengracht, zij hebben in de polder de uit Duitsland afkomstige ingenieur Ackermann en zijn familie als vooruitgeschoven pion beschikbaar. Maar Pieter is jarenlang de enige in de polder